

Εμείς οι σύγχρονοι άνθρωποι μπορούμε πολύ εύκολα να λέμε ότι οι αστερισμοί δεν υπήρχαν πραγματικά. Ναι, είναι αλήθεια ότι αυτοί οι αστερισμοί υπήρχαν μόνο στο νου των ανθρώπων που τους κοιτούσαν. Από την άλλη όμως, όλα τα πράγματα που βλέπουμε και γνωρίζουμε ως άνθρωποι είναι από μια άποψη αστερισμοί· υπάρχουν μόνο επειδή εμείς τα βλέπουμε. Υπάρχουμε σαν αστερισμοί ανθρώπων. Είμαστε βουτηγμένοι σε αστερισμούς ιδεών. Ζούμε σε ένα σύμπαν αστερισμών που κι οι ίδιοι αποτελούνται από αστερισμούς. Στο κοινωνικό σύμπαν, οι αστερισμοί είναι εντελώς πραγματικοί.

Οι κοινωνικοί αστερισμοί σχηματίζουν προθέσεις και ορίζουν την ατζέντα στην ιστορία: χώρες, οικογένειες, αυτοκρατορίες, έθνη, κλαν, εταιρείες, φυλές, λέσχες, πολιτικά κόμματα, κοινωνίες, ομάδες γειτονιάς, κοινωνικά κινήματα, όχλοι, πολιτισμοί, γυμνασιακές παρέες – όλα αυτά είναι αστερισμοί. Δεν υπάρχουν έξω από την κουλτούρα. Αν εξετάσουμε προσεκτικά τον φοβέρο κυνηγό, δεν θα μείνει τίποτα παρά κάποια τυχαία μεμονωμένα άστρα. Το ίδιο ισχύει και για τους κοινωνικούς αστερισμούς. Το κλαν, η χώρα, το κίνημα, ο όχλος – κοιτάξτε τα από αρκετά κοντά και το μόνο που θα δείτε είναι μεμονωμένα άτομα και οι ιδέες τους.

Η κουλτούρα είναι ένας κόσμος που επινοήσαμε και συνεχίζουμε να τον επινοούμε, ένας κόσμος που θα εξαφανιζόταν χωρίς εμάς. Οι κοινωνικοί σχηματισμοί δεν είναι σαν τα ποτάμια ή τους βράχους, δεν υπάρχουν στο υλικό σύμπαν, κι ωστόσο έχουν μια ύπαρξη τόσο πραγματική όσο οι πλημμύρες ή οι κατολισθήσεις. Έτσι πρέπει να είναι, αφού κάνουν πράγματα στον υλικό κόσμο: χτίζουν γέφυρες, κάνουν πολέμους, εφευρίσκουν αυτοκίνητα, στέλνουν πυραύλους στη σελήνη. Κάθε μεμονωμένος άνθρωπος που ανήκει σε έναν τέτοιο αστερισμό μπορεί να φύγει χωρίς ο αστερισμός να πάψει να υπάρχει. Όλα τα άτομα ενός κοινωνικού συνόλου θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από άλλα άτομα χωρίς ο αστερισμός να χάσει την ταυτότητα και τη συνέχειά του. Κάθε Αμερικανός που έζησε πριν από εκατόν πενήντα χρόνια έχει πεθάνει προ πολλού, αλλά η Αμερική εξακολουθεί να ασκεί την επιρροή της. Κάθε μουσουλμάνος που ζούσε το 1900 έχει πεθάνει πια, αλλά ο ισλαμισμός συνεχίζει να είναι μια χειροπιαστή οντότητα που επηρεάζει τα πραγματικά γεγονότα. Όταν μιλάμε για την ιστορία, μιλάμε για γεγονότα που έχουν συμβεί αποκλειστικά στο κοινωνικό σύμπαν, και σ' αυτό το σύμπαν το δράμα παίζεται από αστερισμούς· αυτοί είναι οι χαρακτήρες που κορδώνονται στη σκηνή.

Πριν από σαράντα χιλιάδες χρόνια, τέτοιοι κοινωνικοί σχηματισμοί δημιουργήθηκαν μέσα από τη φαντασία πολύ μικρών ομάδων ανθρώπων που γνωρίζονταν μεταξύ τους προσωπικά, και αυτό που έβλεπαν μαζί ήταν το ποιοί ήταν μαζί. Δεν είμαστε πια πενήντα άνθρωποι σε μια σπηλιά· είμαστε οχτώ δισεκατομμύρια άνθρωποι απλωμένοι σε όλο τον κόσμο. Κανείς μας δεν μπορεί να έχει την οπτική γωνία και των οχτώ δισεκατομμυρίων. Καθένας μας ανήκει

σε κάποιον μικρότερο κοινωνικό κόσμο και είμαστε δεμένοι με την οπτική του κόσμου μας. Δεν βλέπουμε τα ίδια άστρα, αλλά ακόμα κι αν τα βλέπαμε, δεν θα βλέπαμε τους ίδιους αστερισμούς. Αυτό που βλέπουμε εκεί ψηλά αντανακλά το ποιο είμαστε εδώ κάτω – κι εδώ κάτω δεν είμαστε όλοι στην ίδια ομάδα. Η ιστορία εξακολουθεί να συμβαίνει χάρη σ' αυτό το γεγονός: δεν είμαστε όλοι μία ομάδα.

Όταν πήγαινα στο γυμνάσιο, συνάντησα τη λέξη *εκπαραθύρωση*. Χρειάστηκε να συμβουλευτώ λεξικό για να μάθω ότι η παράξενη αυτή λέξη σήμαινε «πετάω κάποιον από το παράθυρο» και μου φάνηκε περίεργο που υπήρχε μια τέτοια λέξη. Σε τελική ανάλυση, δεν υπάρχει λέξη για το πέταγμα κάποιου από το μπαλκόνι ή από μια πόρτα ή από ένα αυτοκίνητο που κινείται.

Η απάντηση (όπως ανακάλυψα) ανάγεται σε κάτι που είχε συμβεί στην κεντρική Ευρώπη πριν από τέσσερις αιώνες. Μια ωραία πρωία του 1618, μια ομάδα καθολικών αρχόντων έφτασε στην πόλη της Πράγας, όπου οι περισσότεροι άνθρωποι ήταν λουθηρανοί. Οι καθολικοί άρχοντες είχαν πάει για να μεταφέρουν ένα μήνυμα από τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας: οι λουθηρανοί, έλεγε ο αυτοκράτορας, έπρεπε να σταματήσουν να χτίζουν ναούς σε βασιλικά εδάφη. Οι λουθηρανοί τούς άκουσαν κι έπειτα έσυραν δύο από τους καθολικούς άρχοντες μέχρι το παράθυρο και τους πέταξαν έξω. Το δωμάτιο όπου είχε γίνει η ακρόαση βρισκόταν στον τρίτο όροφο του κτιρίου και η πτώση ήταν περίπου 20 μέτρα. Αυτή ήταν η περίφημη Εκπαραθύρωση της Πράγας.

Το εντυπωσιακό είναι ότι και οι δύο άρχοντες επέζησαν. Τότε άνοιξε η πόρτα για τις ερμηνείες. Τι σήμαινε το ότι επέζησαν; Η απάντηση εξαρτιόταν από το ποιος ήσουν. Οι καθολικοί θεώρησαν ότι ήταν θαύμα, απόδειξη ότι ο Θεός ήταν με το μέρος τους. Οι λουθηρανοί εστίασαν στο λόγο για τον οποίο επιβίωσαν: είχαν προσγειωθεί πάνω σε έναν σωρό κοπριάς. Οι καθολικοί όπως και οι λουθηρανοί ήταν χριστιανοί, αλλά όταν συναντιόντουσαν δεν έβλεπαν ομόθητους ή συμπατριώτες ή στιδίηποτε άλλο με αυτά τα προθέματα. Όταν κοιτούσαν το ίδιο συμβάν, δεν έβλεπαν το ίδιο συμβάν. Ακόμα κι όταν βρίσκονταν στο ίδιο δωμάτιο, ζούσαν σε διαφορετικούς κόσμους, και οι κόσμοι αυτοί υπήρχαν μόνο μέσα στην κουλτούρα.

Και δεν ήταν μόνο οι καθολικοί και οι λουθηρανοί. Εκείνη την εποχή, η Ευρώπη ήταν γεμάτη από διαφορετικές ομάδες χριστιανών που έβλεπαν τον εαυτό τους ως «εμείς» και τις άλλες ομάδες Ευρωπαίων ως «αυτοί». Τόσο οι λουθηρανοί όσο και οι καλβινιστές ήταν προτεστάντες, αλλά και οι προτεστάντες αποτελούνταν από πολλές ομάδες που δεν αναγνώριζαν η μία την άλλη και η καθεμία είχε τη δική της κοσμοαντίληψη. Στο σπιρτόκουτο του εμείς και αυτοί που ήταν η Ευρώπη του 17ου αιώνα, η Εκπαραθύρωση της Πράγας ήταν το έναυσμα για τον Τριακονταετή Πόλεμο, μια φρικτή σύγκρουση στη διάρ-

κεια της οποίας σκοτώθηκαν ή πέθαναν από πείνα περίπου οχτώ εκατομμύρια άνθρωποι, πολλοί απ' αυτούς άμαχοι. Αλλά τελικά οι αντιμαχόμενοι δεν ήταν μεμονωμένα άτομα· ήταν κοινωνικοί αστερισμοί.

Θα μπορούσαν ποτέ να συμφιλιωθούν οι ομάδες που είχαν πάρει μέρος σε μια τέτοια αγριότητα; Θα μπορούσαν ποτέ οι απόγονοί τους να πάψουν να βλέπουν ο ένας τον άλλο σαν «άλλο»; Πριν από τετρακόσια χρόνια κάτι τέτοιο πρέπει να φαινόταν αδιανόητο. Κι όμως σήμερα, μπορεί σε μια μικρή πόλη της Μινεσότα μια οικογένεια λουθηρανών με γερμανική καταγωγή να μένει δίπλα σε μια οικογένεια πρεσβυτεριανών με σκοτσέζικη καταγωγή χωρίς καν να γνωρίζουν τι λογής χριστιανοί είναι οι γείτονές τους και, ακόμα παραπάνω, χωρίς να τους νοιάζει. Ένας καθολικός κι ένας προτεστάντης μπορεί να ανήκουν στην ίδια αναγνωστική λέσχη χωρίς να ενδιαφέρονται για την εκπαραθύρωση, και να κάνουν ζωηρές συζητήσεις χωρίς ποτέ να προκύπτει το θέμα της θρησκείας τους.

Αυτό που συμβαίνει δεν είναι ότι οι διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες έχουν εξαφανιστεί. Τα δόγματά τους εξακολουθούν να διαφέρουν όπως πάντα. Είναι απλώς ότι με κάποιο τρόπο, με τον καιρό, έχουν εξελιχθεί σε διαφορετικά κομμάτια της ίδιας κουλτούρας, ενός ενιαίου, άμορφου, ευρύτερου, κοινού εμείς. Παραδείγματα σαν αυτό αφθονούν σε κάθε πολιτισμό. Μερικές φορές, μικροί κόσμοι συγχωνεύονται για να σχηματίσουν μεγαλύτερους· ή μικροί κόσμοι ενώνονται για να γίνουν διακριτά μέρη ευρύτερων ενιαίων συνόλων, και ο τρόπος με τον οποίο συμβαίνει αυτό είναι ένας γρίφος που μπορεί να λυθεί μόνο μέσα στο πολιτισμικό σύμπαν. Ίσως μια μέρα δύο οικογένειες που μένουν στον ίδιο δρόμο και στέλνουν τα παιδιά τους στο ίδιο νηπιαγωγείο να μην ξέρουν ή να μη νοιάζονται πια αν οι γείτονές τους είναι λουθηρανοί ή ουαχαμπίτες μουσουλμάνοι.

Ή ίσως όχι, επειδή μπορεί μεν να διασυνδεόμαστε όλο και περισσότερο, αλλά δεν πρέπει να παραβλέπουμε τον τρόπο με τον οποίο το κάνουμε αυτό: συνασπιζόμενοι ασταμάτητα σε κοινωνικές ομάδες, συνενώσεις και αστερισμούς. Οι ιδέες και οι πληροφορίες δεν δημιουργούν απλώς κυματισμούς στην ανθρώπινη θάλασσα· ταξιδεύουν από κουλτούρα σε κουλτούρα, κι όταν διασχίζουν αυτά τα σύνορα, κάποια πράγματα αλλάζουν. Κάποια άλλα όχι. Και ορισμένες φορές τα σύνορα θολώνουν και δημιουργείται ένα μεγαλύτερο πολιτισμικό κάτι, στο οποίο περιλαμβάνονται στοιχεία και από τις δύο κουλτούρες και μέσα του συνεχίζουν να ζουν και να ανασαίνουν τα φαντάσματα παλιότερων, μικρότερων πολιτισμικών αστερισμών.

Σκεφτείτε ένα μικρό παράδειγμα. Το σκάκι παίζεται σήμερα σε όλο τον κόσμο, αλλά τον 6ο αιώνα παιζόταν μόνο στην Ινδία, όπου επινοήθηκε. Σύμφωνα με το θρύλο, εκείνο τον καιρό ζούσε ένας βασιλιάς που πίστευε ακράδαντα στην ελεύθερη βούληση. Τα παιχνίδια με ζάρια τον ενοχλούσαν· ήθελε ένα

παιχνίδι στο οποίο οι παίχτες θα ελέγχουν οι ίδιοι τη μοίρα τους. Ένας σοφός που λεγόταν Σίσα κατάφερε να τον ικανοποιήσει επινοώντας ένα παιχνίδι που βασιζόταν αποκλειστικά στη στρατηγική σκέψη, τη σκέψη που φέρνει την επιτυχία στον πόλεμο. Ο βασιλιάς ήταν τόσο ευχαριστημένος, που πρόσφερε χρυσάφι στο σοφό, αλλά ο Σίσα ζήτησε σαν ανταμοιβή μόνο σιτάρι: ένα σπυρί στο πρώτο τετράγωνο του παιχνιδιού, δύο στο επόμενο, τέσσερα στο επόμενο και ούτω καθεξής. Το παιχνίδι παιζόταν πάνω σε έναν άβακα χωρισμένο σε εξήντα τέσσερα τετράγωνα, κι όταν ο βασιλιάς προσπάθησε να ικανοποιήσει το αίτημα του Σίσα, διαπίστωσε ότι ο διπλασιασμός των σπυριών του σιταριού από τετράγωνο σε τετράγωνο ισοδυναμούσε με περισσότερο από την ετήσια παραγωγή του βασιλείου – πράγμα που ο Σίσα γνώριζε πολύ καλά, αφού ήταν μαθηματικός και τα μαθηματικά ήταν ένα από τα λαμπρά πεδία του ινδικού πολιτισμού εκείνης της εποχής.

Το δημιούργημα του Σίσα αντανakλούσε το πολιτιστικό του πλαίσιο από πολλές απόψεις, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικές. Ήταν ένα παιχνίδι για τέσσερις παίχτες, που ο καθένας είχε οχτώ κομμάτια. Το ένα αντιπροσώπευε το βασιλιά και το άλλο τον αρχιστράτηγό του. Τα υπόλοιπα κομμάτια αντιπροσώπευαν τα τέσσερα σώματα στα οποία χωριζόταν κατά κανόνα ο ινδικός στρατός εκείνη την εποχή: άρματα, ιππικό, ελέφαντες και, φυσικά, πεζικό. Το παιχνίδι λεγόταν *τσατουράνγκα*, που σημαίνει «τέσσερις κλάδοι ή μέλη». Στην κατακερματισμένη πολιτικά Ινδία, ο πόλεμος ανάμεσα σε τέσσερις αντιμαχόμενους ταυτοχρόνως άγγιζε μια ευαίσθητη χορδή.

Από την Ινδία, ωστόσο, το παιχνίδι πέρασε στην Περσία, μια μονολιθική κοινωνία καθηλωμένη σε μια επική διαμάχη με την εξίσου μονολιθική Ρώμη. Στην Περσία επικρατούσε μια κοσμοαντίληψη που ως θεμελιώδη αρχή της πραγματικότητας έβλεπε την πολικότητα: φως εναντίον σκότους, νύχτα εναντίον μέρας, καλό εναντίον κακού, ζωή εναντίον θανάτου – έτσι είναι ο κόσμος, έλεγαν οι Πέρσες, κι ο κόσμος που φαντάζονταν υπήρχε μόνο στην κουλτούρα τους, σε αυτό το κοινωνικά κατασκευασμένο πεδίο.

Όπως ήταν φυσικό, το τσατουράνγκα στην Περσία έγινε παιχνίδι για δύο παίχτες, που ο καθένας είχε δεκαέξι κομμάτια. Η σκακιέρα ξανασχεδιάστηκε ώστε να περιλαμβάνει εναλλασσόμενα τετράγωνα φωτός και σκότους. Και το παιχνίδι προσέλαβε και διάφορα στοιχεία με τοπικό χρώμα. Το ίδιο το όνομα τσατουράνγκα μετατράπηκε στην παρεμφερή περσική λέξη *σατράντζ*, «εκατό ανησυχίες». Ο στρατηγός έγινε βεζίρης, ανώτατος πολιτικός σύμβουλος – κάθε Πέρσης μονάρχης είχε το βεζίρη του. Στον πόλεμο δεν χρησιμοποιούσαν πια άρματα, κι έτσι το άρμα του ινδικού παιχνιδιού έγινε ροκ, το γιγάντιο, άγριο πουλί των περσικών μύθων.

Το Μεσαίωνα, το παιχνίδι είχε φτάσει, μέσω της Ισπανίας, στη Δυτική Ευρώπη. Και δείτε τι έγινε εκεί. Ο βεζίρης έγινε βασίλισσα. Το ιππικό έγινε

ιππότες.* Οι ελέφαντες έγιναν αξιωματικοί. Η Ευρώπη δεν είχε κάποιο μυθικό πουλί όπως το ροκ, αλλά η λέξη ακουγόταν ίδια με τη λέξη τορ, που στα γαλλικά σήμαινε «πέτρα», κι έτσι τα σχετικά κομμάτια έγιναν πέτρινοι πύργοι.

Ωστόσο, μπορεί τα επιφανειακά χαρακτηριστικά να άλλαζαν, αλλά η εσωτερική δομή του παιχνιδιού παρέμενε: η διάταξη των στοιχείων του, το καλούπι, θα λέγαμε. Ο αριθμός των κομματιών παρέμεινε ίδιος και συνέχισαν να κινούνται με τον ίδιο τρόπο. Οι ελέφαντες ήταν τώρα αξιωματικοί, αλλά ήταν ακόμα δύο και κινούνταν διαγώνια. Τα άρματα έγιναν πύργοι, αλλά τα άρματα μπορούσαν να κινηθούν, επομένως το ίδιο έκαναν και οι πύργοι. Ο βασιλιάς παρέμεινε το πιο σημαντικό κομμάτι στη σκακιέρα, κι ο σκοπός του παιχνιδιού συνέχισε να είναι η προστασία ενός τύπου ο οποίος δεν κάνει σχεδόν τίποτα. Το σαχ συνέχισε να είναι σαχ και το ματ ματ. Τα πόνια παρέμειναν πόνια επειδή, όπως φαίνεται, κάθε κοινωνία έχει πολλά τέτοια. Και οι στρατηγικές που δούλευαν στην Ινδία συνέχισαν να δουλεύουν εξίσου καλά στην Περσία και στην Ελλάδα. Ο Σίσα έχει πεθάνει από καιρό (πιθανότατα αποκεφαλισμένος επειδή προσπάθησε να ιδιοποιηθεί την ετήσια παραγωγή σιταριού του βασιλείου), αλλά οι μαθηματικές ιδέες της Ινδίας του 6ου αιώνα παρέμειναν γερά στηρίγματα στο κατασκευάσμα της ανθρώπινης γνώσης σήμερα.

Αυτό που συνέβη με το σκάκι συμβαίνει λίγο-πολύ με τα πάντα στην ανθρώπινη κουλτούρα. Είμαστε η ίδια ανθρωπότητα, αλλά δεν σταματάμε ποτέ να δημιουργούμε δίνες αποκλεισμού. Καθώς αλληλεπιδρούμε, κυματισμοί περνάνε από τη μία δίνη στην άλλη και στη διαδικασία αυτή κάποια πράγματα αλλάζουν, κάποια μένουν ίδια και ορισμένες φορές εμφανίζεται κάτι καινούργιο – σε γενικές γραμμές κάτι μεγαλύτερο.

Πριν από σαράντα χιλιάδες χρόνια, υπήρχαμε μόνο ως αμέτρητες αυτόνομες μικρές ομάδες τροφοσυλλεκτών, αραιά κατανεμημένες στην άγρια φύση, σε έναν κόσμο σχεδόν εντελώς ανεπηρέαστο από την ύπαρξή μας. Σχεδόν κανείς δεν συναντούσε ποτέ κάποιον που δεν τον γνώριζε ήδη, εκτός από τη στιγμή της γέννησής του – κι ωστόσο ακόμα και τότε, με κάποιο τρόπο, χωρίς επίγνωση του γεγονότος ότι είμαστε όλοι διασυνδεδεμένοι. Σήμερα, οι άνθρωποι ζουν σε κάθε κατοικήσιμο εκατοστό του πλανήτη· κανένα μέρος του δεν παραμένει αναλλοίωτο από τη δραστηριότητά μας, κανένας δεν μπορεί να ζήσει τη ζωή του σε απομόνωση από τη γενική ροή της ανθρώπινης δραστηριότητας, κάθε ανθρώπινη ενέργεια σε οποιοδήποτε μέρος μπορεί να έχει συνέπειες για οποιοδήποτε άλλο άνθρωπο σε κάποιο άλλο – αλλά με κάποιο τρόπο, όσο διασυνδεδεμένοι κι αν είμαστε, εξακολουθούμε να χωριζόμαστε σε πολλούς, διαφορετικούς, κοινωνικά κατασκευασμένους μικρόκοσμους που αντιπροσωπεύουν την απροσπέλαστη ολότητα του ίδιου του κόσμου.

* Ο ίππος στα αγγλικά ονομάζεται ιππότης, «knight» (Σ.τ.Μ.).

Από μια συνολική οπτική γωνία, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την ανθρώπινη ιστορία σαν μια αφήγηση που γεννιέται από την επέκταση αυτών των μικρόκοσμων στο πολιτισμικό πεδίο και τις αλληλεπιδράσεις που προκύπτουν όταν συναντιούνται ή συγκρούονται – αλληλεπιδράσεις που μπορεί να παράγουν οτιδήποτε, από ψυχολογική σύγχυση, κοινωνικό χάος και πόλεμο, μέχρι πολιτισμική ανθοφορία, θρησκευτικές αφυπνίσεις και διανοητικές επαναστάσεις. Κυρίως όμως, ακόμα και ανάμεσα στις κατακτήσεις και τις υποδουλώσεις, τους βιασμούς και τους φόνους, ιδέες συναντιούνται και ανακατεύονται μέχρι να ξεπηδήσουν νέα και πιο περιεκτικά εννοιολογικά πλαίσια. Το βλέπουμε αυτό στις κοινωνικές και τις οικονομικές εξελίξεις, στον πόλεμο, στην τεχνολογία και τις εφευρέσεις, στη θρησκεία, την τέχνη, τη φιλοσοφία και την επιστήμη. Το βλέπουμε στην πορεία των αυτοκρατοριών και τη διάδοση των ιδεών. Το βλέπουμε κάποιες φορές στην ανατροπή ενός οικογενειακού παραδείγματος και την αντικατάστασή του από ένα άλλο.

Εδώ και δεκάδες χιλιάδες χρόνια, ο ανθρώπινος ιστός γίνεται ολοένα και πυκνότερος – και αυτό σίγουρα θα συνεχιστεί. Σε ένα, σε δέκα ή σε εκατό χρόνια, αν είμαστε ακόμα εδώ, οι ζωές μας σίγουρα δεν θα έχουν γίνει λιγότερο διασυνδεδεμένες, αλλά πολύ περισσότερο. Αυτή είναι η τάση – και είναι αμείλικτη. Φαίνεται πράγματι να υπάρχει κάποιο ενιαίο ανθρώπινο εγχείρημα που βρίσκεται σε εξέλιξη, αλλά είναι υπερβολικά μεγάλο για να το δούμε. Ή τουλάχιστον δεν το βλέπουμε ακόμα, όπως και οι αρχαίοι Κινέζοι δεν έβλεπαν πώς επηρέαζαν την αρχαία Ρώμη, και το αντίστροφο. Όλοι θέλουμε να ανήκουμε σε κάτι μεγαλύτερο από τον εαυτό μας, αλλά αυτό δεν ήταν ποτέ ως τώρα η ίδια η ανθρωπότητα στο σύνολό της. Η τροχιά που ακολουθούμε φαίνεται να πηγάζει από τα πολλά στο ένα, αλλά η τροχιά από μόνη της δεν μπορεί να μας πει αν πράγματι είναι αυτός ο προορισμός της ιστορίας, ιδίως εφόσον σαφώς δεν είμαστε ακόμα μια μεγάλη ευτυχημένη οικογένεια – ή κι ένα μεγάλο οτιδήποτε.

Για να αποκτήσουμε μια ιδέα για το δρόμο που έχουμε μπροστά μας, πρέπει να κοιτάξουμε το δρόμο που απλώνεται πίσω μας. Πώς φτάσαμε από εκεί που βρισκόμασταν εκεί που είμαστε τώρα; Αν η διαρκώς αυξανόμενη διασυνδεσιμότητα είναι το νήμα που διαπερνάει την αφήγηση, ποιο είναι το σχήμα της ως εδώ; Ποιες είναι οι θεματικές και τα σημεία καμπής; Ποια ήταν τα κεφάλαια, τα στάδια και τα βασικά της γεγονότα; Με λίγα λόγια, αν η Ιστορία είναι μια ιστορία που αφηγούμαστε ο ένας στον άλλο, ποια είναι η πλοκή της;

Αυτή είναι η ιστορία που άρχισα να αναζητώ πριν από τόσα χρόνια, όταν σκέφτηκα ότι η άνοδος της Κίνας είχε κάποια σχέση με την πτώση της Ρώμης. Κι αυτό το βιβλίο είναι η ιστορία που βρήκα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Εργαλεία, γλώσσα και περιβάλλον

Από όλα τα πλάσματα της Γης, μόνο εμείς οι άνθρωποι χρησιμοποιούμε τα εργαλεία και τη γλώσσα για να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά το περιβάλλον μας ως ομάδες. Χάρη στη γλώσσα μπορούν να υπάρχουν ιστορίες, και οι μυθικές ιστορίες είναι αυτές που δένουν τις ανθρώπινες ομάδες. Στις πρώτες μας μέρες, οι μυθικές μας αφηγήσεις γεννιόντουσαν από τη γεωγραφία. Σχηματίζαμε ιστούς νοήματος με τους ανθρώπους στο άμεσο περιβάλλον μας. Το πού ζούσαμε διαμόρφωνε το ποιοι ήμασταν. Μέσα από τη συνεχή επικοινωνία οικοδομήσαμε κοινές παραδοχές για σοβαρά ζητήματα όπως ο χρόνος και ο χώρος, η ζωή και ο θάνατος, το καλό και το κακό. Ζούσαμε και πεθαίναμε σε συμβολικά τοπία που είχαν εξυφανθεί από τις ιδέες μας και, στο βαθμό που μπορούσαμε να γνωρίζουμε, τα τοπία αυτά ήταν ο ίδιος ο κόσμος. Στο μεταξύ, σε κάποιο άλλο περιβάλλον, ίσως μερικές μόνο εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά, άνθρωποι που ζούσαν γύρω από ένα άλλο γεωγραφικό δεδομένο και που συνεργάζονταν για να μπορέσουν να τραφούν από αυτό το περιβάλλον, ζούσαν σε ένα εντελώς διαφορετικό συμβολικό τοπίο, το οποίο το είχαν διαμορφώσει συλλογικά.